

УДК 159.922.7:616.89-008.434.35]:[159.942.5:355.01]-053.4
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2026.2/20>

Острянко Т. С.

<https://orcid.org/0000-0002-2402-7203>

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

СЕЛЕКТИВНИЙ МУТИЗМ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ПОЄДНАННЯ КРИЗИ ТРЬОХ РОКІВ ТА ВОЄННОГО СТРЕСУ: ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ

У статті здійснено теоретико-практичний аналіз проблеми селективного мутизму у дітей дошкільного віку в умовах поєднання вікової кризи трьох років та впливу воєнного стресу. Автором обґрунтовано актуальність дослідження, що зумовлене зростанням рівня тривожності у дітей раннього віку внаслідок порушення базового відчуття безпеки, емоційної нестабільності сімейного середовища та змін у соціальних умовах розвитку. Розкрито особливості селективного мутизму як тривожного розладу, що проявляється у вибірковому блокуванні мовлення у соціальних ситуаціях за збереженої здатності до мовленнєвої діяльності. Проаналізовано сучасні наукові підходи до розуміння природи селективного мутизму, зокрема в контексті поведінкових та когнітивно-поведінкових концепцій. Особливу увагу автором приділено ролі кризи трьох років як періоду становлення автономії дитини, що супроводжується внутрішньою суперечністю між прагненням до самостійності та недостатньо сформованими механізмами саморегуляції. Обґрунтовано, що в умовах підвищеної тривожності та соціального напруження така суперечність може проявлятися у формі блокування мовлення як захисної реакції.

Автором представлено структуровані етапи психологічного супроводу дітей із проявами селективного мутизму, які включають: етап формування психологічної безпеки, етап ігрової взаємодії, етап сенсорної та символічної діяльності, етап активізації звукових реакцій та етап розширення комунікативної взаємодії. Розкрито діяльність використання ігрових, сенсорних та нейророзвиткових методів як ефективних засобів зниження тривожності та поступового включення дитини у мовленнєву активність.

Висвітлено значення непрямих форм комунікації, зокрема взаємодії через гру, звуконаслідування, тілесні та емоційні прояви, які виступають передумовами формування мовлення. Окрему увагу автором приділено використанню елементів експозиційного підходу, що передбачає поступове включення дитини у ситуації соціальної взаємодії з урахуванням її індивідуального темпу та рівня тривожності.

Практична цінність дослідження полягає у можливості використання запропонованої моделі психологічного супроводу у діяльності фахівців психологічної служби закладів освіти.

Ключові слова: психологічний супровід, селективний мутизм, діти дошкільного віку, хронічний стрес, тривожність, мовленнєвий розвиток.

Постановка проблеми. Сучасні умови розвитку дитини характеризуються поєднанням нормативних вікових криз та інтенсивного впливу зовнішніх стресогенних факторів. Одним із найбільш вразливих періодів є ранній вік, зокрема період кризи трьох років, що супроводжується становленням автономії, саморегуляції та мовлення. У цей період дитина активно включається у соціальну взаємодію. Водночас за умов підвищеної тривожності, зумовленої як внутрішніми чинниками (темперамент, затримка мовленнєвого

розвитку), так і зовнішніми (воєнні події, зміна середовища, порушення стабільності умов для виховання, розвитку, навчання), можуть формуватися порушення комунікативної поведінки. Одним із таких проявів є селективний мутизм – тривожний розлад, при якому дитина зберігає здатність до мовлення, однак не використовує його у певних соціальних ситуаціях. Особливої актуальності проблема набуває в умовах воєнного стану. Такі умови супроводжується хронічним стресом, порушенням відчуття безпеки та емоційною

нестабільністю сімейного середовища. Зважаючи на це, мовлення може блокуватися як захисна реакція психіки, що суттєво ускладнює процеси соціалізації.

Отже, постає необхідність науково обґрунтованого аналізу особливостей селективного мутизму у дітей дошкільного віку в умовах поєднання вікової кризи та воєнного стресу, а також визначення ефективних етапів і напрямів психологічного супроводу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема емоційного благополуччя та комунікативного розвитку дітей дошкільного віку останніми роками набуває особливої актуальності у психологічній науці. Дошкільний період є надзвичайно важливим етапом формування базових соціальних навичок, розвитку мовлення, емоційної регуляції та взаємодії з оточенням. Саме у цей період відбувається інтенсивний розвиток психічних процесів, формуються основи особистості та моделі соціальної поведінки. У контексті дослідження труднощів комунікативного розвитку дітей особливу увагу науковців привертає феномен селективного мутизму.

У сучасних психологічних дослідженнях селективний мутизм розглядається як тривожний розлад дитячого віку, що характеризується стійкою нездатністю говорити у певних соціальних ситуаціях, незважаючи на збережену мовленнєву здатність в інших умовах [5]. Найчастіше така поведінка проявляється у закладах освіти або під час взаємодії з незнайомими дорослими, тоді як у сімейному середовищі дитина може спілкуватися відносно вільно. Важливо відмежовувати селективний мутизм від затримки мовленнєвого розвитку, оскільки у даному випадку первинним є не дефіцит мовлення, а його блокування внаслідок підвищеної тривожності.

На думку П. Муріса & Томаса Х. Оллендіка, ключовою характеристикою селективного мутизму є високий рівень соціальної тривожності, що призводить до блокування мовлення у ситуаціях соціальної взаємодії. Саме тому цей розлад у сучасних класифікаціях психічних розладів віднесено до групи тривожних розладів [8]. Дослідження також свідчать, що розвиток селективного мутизму зумовлюється комплексною взаємодією біологічних, соціальних і психологічних факторів (поведінкова стриманість, страх соціальної оцінки та труднощі комунікації). Крім того, деякі науковці відзначають можливий зв'язок цього розладу з аутистичними рисами або нейророзвитковими труднощами [9].

У своїх розвідках науковці П. Муріс та Т. Оллендік відзначають, що діти з таким розладом часто мають підвищену сенситивність нервової системи, схильність до поведінкової стриманості та високий рівень тривожності у нових соціальних ситуаціях [8].

К. Керні підкреслює, що селективний мутизм нерідко супроводжується труднощами у соціальній адаптації та уникненням соціальної взаємодії у навчальному середовищі з однолітками. У таких випадках мовленнєве уникнення виступає своєрідною формою психологічного захисту від ситуацій, які викликають сильну тривогу, таким чином дозволяючи дитині уникнути переживання надмірної тривоги [6].

У сучасних дослідженнях селективного мутизму значна увага приділяється також розробці інструментів для оцінювання мовленнєвої активності дитини у різних соціальних контекстах. Зокрема, у роботі зарубіжних науковців було здійснено психометричну перевірку стандартизованого опитувальника (SMQ) для батьків, що дозволяє оцінювати частоту мовлення в різних ситуаціях соціальної взаємодії [7]. Автори зазначають, що SMQ (Selective Mutism Questionnaire) може ефективно використовуватися як для первинного оцінювання проявів селективного мутизму, так і для відстеження динаміки змін у процесі психологічного супроводу дитини. Суттєвим є те, що даний інструмент дозволяє оцінити особливості мовленнєвої поведінки у різних середовищах – вдома, у навчальному закладі та під час взаємодії з малознайомими людьми, що є ключовим для розуміння специфіки селективного мутизму як ситуаційно зумовленого порушення комунікації.

Останніми роками значна увага у психологічних дослідженнях приділяється впливу соціальних кризових ситуацій на психічний розвиток дітей. Зокрема, дослідники підкреслюють, що життя у ситуації воєнного конфлікту створює для дитини середовище постійної психологічної напруги. Воєнні події супроводжуються відчуттям небезпеки, нестабільністю повсякденного життя, порушенням звичного ритму діяльності та обмеженням соціальних контактів. Усе це може призводити до формування хронічного стресу, що негативно впливає на емоційний стан та поведінку дітей [3].

Наукові дослідження свідчать, що тривале перебування у стані загрози або невизначеності здатне викликати у дітей різноманітні емоційні та поведінкові порушення. Серед них найчастіше

відзначаються підвищена тривожність, страхи, соціальна ізоляція, труднощі адаптації до нових умов та порушення комунікативної активності [4].

Особливого значення у цьому контексті набуває вплив сімейного середовища. Дослідники підкреслюють, що емоційний стан батьків суттєво відображається на психологічному благополуччі дитини. Підвищена тривожність дорослих, їхнє емоційне виснаження або постійне переживання небезпеки можуть формувати у дітей відчуття нестабільності та невпевненості у навколишньому світі. У свою чергу це може посилювати схильність до тривожних реакцій та уникнення соціальної взаємодії.

У сучасних українських дослідженнях також наголошується, що воєнний стан створює додаткові ризики для психічного розвитку дітей. Вимушене переміщення, зміна соціального середовища, розлука з татом, обмеження звичних форм спілкування та постійний інформаційний тиск можуть підсилити емоційну нестабільність та тривожність у дітей. У таких умовах зростає ймовірність виникнення різних тривожних розладів, у тому числі селективного мутизму.

Отже, аналіз сучасних наукових досліджень свідчить, що розвиток селективного мутизму у дітей є багатофакторним процесом. Він може бути зумовлений як індивідуальними психологічними особливостями дитини, так і специфікою її соціального середовища. Особливої актуальності ця проблема набуває у контексті сучасних соціальних викликів, коли до вікових особливостей розвитку додається вплив травматичних умов життя, зокрема хронічного стресу, порушення відчуття безпеки та емоційної нестабільності у сім'ї. Саме поєднання вікових психологічних факторів, тривожних проявів та впливу травматичного соціального середовища визначає необхідність подальшого дослідження особливостей прояву селективного мутизму у дітей дошкільного віку в сучасних умовах.

Постановка завдання. Мета статті полягає у здійсненні теоретико-практичного аналізу особливостей селективного мутизму у дітей дошкільного віку в умовах поєднання кризи трьох років та воєнного стресу, а також у визначенні етапів психологічного супроводу, спрямованих на зниження рівня тривожності та поступову активізацію мовленнєвої поведінки дитини. Особлива увага у дослідженні приділяється вивченню можливостей використання ігрових, сенсомоторних та нейророзвиткових методів у роботі психолога з дитиною, яка демонструє прояви селективного мутизму.

Виклад основного матеріалу. Психологічний супровід дітей дошкільного віку з проявами селективного мутизму потребує системного та поетапного підходу, який враховує вікові закономірності розвитку дитини, індивідуальні особливості, її емоційний стан, а специфіку сімейного середовища. Особливої уваги потребують випадки, коли комунікативні труднощі виникають у період кризи трьох років та посилюються впливом хронічного стресу в умовах воєнного стану.

Слід враховувати, що криза трьох років є не лише етапом становлення автономії, але й періодом підвищеної емоційної вразливості дитини. У цей час формується усвідомлення власного «Я», що супроводжується прагненням до самостійності водночас з недостатньо сформованими механізмами саморегуляції. Така внутрішня суперечність нерідко призводить до напруження, фрустрації та тривожних реакцій. У ситуаціях соціальної взаємодії, які вимагають мовленнєвої активності, дитина може переживати страх помилки, оцінювання або невідповідності очікуванням дорослого. У поєднанні з підвищеною сенситивністю та зовнішніми стресогенними факторами це може спричинити блокування мовлення як своєрідну форму психологічного захисту. Тому селективний мутизм у цьому віці доцільно розглядати не лише як окремий тривожний розлад, а як явище, що формується на перетині вікової кризи розвитку, особливостей емоційної регуляції та впливу соціального середовища.

Основним завданням психологічного супроводу є зниження рівня тривожності дитини, формування відчуття психологічної безпеки та поступове розширення її комунікативної активності. Реалізація цих завдань передбачає поетапну організацію роботи. Слід зазначити, що у сучасних підходах до подолання селективного мутизму провідне місце займає поведінковий напрям, у межах якого мовленнєва поведінка розглядається як така, що може бути поступово сформована через системне зниження тривожності та розширення досвіду безпечної соціальної взаємодії. Відтак ключовим є принцип поступовості, повторюваності та підкріплення навіть мінімальних комунікативних проявів дитини. Структурований підхід лежить в основі здійснення психологічного супроводу дітей із селективним мутизмом. Так, у дослідженні К. Керні обґрунтовує ефективність використання поведінкових стратегій та поетапної організації роботи, спрямованої на зниження тривожності і розширення комунікативної активності дітей [6].

У психологічному супроводі дітей дошкільного віку, у яких діагностовано селективний мутизм, важливо визначити наступні етапи.

Перший етап – етап формування психологічної безпеки. Його основною метою є встановлення емоційного контакту між дитиною і психологом. Для дітей із селективним мутизмом характерною є підвищена настороженість у нових соціальних ситуаціях, тому першочерговими завданнями даного етапу є: формування почуття безпеки у взаємодії; стимуляція невербального контакту; створення передбачуваного середовища, у якому дитина відчуває прийняття та відсутність тиску щодо мовлення; зниження емоційного напруження.

На цьому етапі перевага надається невербальним формам взаємодії через ігрову діяльність; емоційну підтримку з використанням жестів, міміки, інтонації. Водночас психолог здійснює постійний вербальний супровід дій, що створює передумови для формування мовленнєвої активності, а також використовує спільну гру, спостереження за діями дитини. Необхідною умовою є присутність значущого дорослого, що підвищує відчуття безпеки дитини. Варто наголосити, що на початкових етапах роботи будь-які звукові реакції (вокалізації, сміх, шепіт) розглядаються як значущий прогрес, оскільки вони свідчать про зниження мовленнєвого бар'єру. Саме через тілесні та дихальні механізми відбувається поступове включення голосу у комунікативну взаємодію. Тому на першому етапі необхідно зробити акцент на поступовому наближенні до звуку, а також закріплювати навіть мінімальні реакції у дитини. Дуже важливо зі сторони психолога не ускладнювати ігри, різко не вводити нічого нового, продовжувати бути поруч в тих умовах. Для дитини значущими стають підтримуючі висловлювання: «ми знову разом будемо грати», «тут безпечно». Необхідно вводити правильне підкріплення позитивних змін, використовуючи фрази: «мені так подобається з тобою гратися», «ми разом зробили», «у тебе так добре виходить» тощо. На першому етапі можна спостерігати у поведінці дитини невербальний контакт, активну участь у спільній діяльності, появу первинних вокальних реакцій у вигляді сміху. Однак, дитина може продовжувати демонструвати підвищену тривожність (прикривання рота під час сміху, уникнення прямого контакту), що відповідає етапу формування мовленнєвої активності в межах поведінкового підходу. Обов'язковим є повторення моменту, коли дитина засміялася, що є найшвидшим шляхом до звуку. При

правильній роботі через кілька занять у дитини може з'являтися шепіт, потім звук і потім – слово. Необхідним напрямком роботи є залучення тілесних та дихальних механізмів (дихання, сміх, голосові реакції), що сприяють поступовій активізації мовлення. Разом з тим і використання емоційних вигуків психологом, що стає для дитини легшим за слова, а також ігрові елементи для заспокоєння (наприклад, з мильними бульбашками, пір'їнкою).

Етап ігрової взаємодії. Мета цього етапу полягає у формуванні довірливої взаємодії через спільну гру та зниження соціальної тривожності. Оскільки ігрова діяльність виступає природним середовищем комунікації для дитини дошкільного віку, тому головні завдання цього етапу варто зосередити на процесі залучення дитини до спільної діяльності; формування позитивного досвіду взаємодії; розвиток ініціативи на взаємодії. У процесі гри дитина має можливість взаємодіяти з психологом опосередковано – через улюблені іграшки, рухи, символічні дії. Під час занять доцільно використовувати сюжетно-рольові ігри з іграшками, які викликають у дитини інтерес і емоційний відгук. Часто ефективними є ігри з машинками, фігурками персонажів, конструкторами. Психолог супроводжує ігрові дії коментарями, звуконаслідуванням та емоційною підтримкою, не вимагаючи від дитини безпосередніх вербальних відповідей. Така форма взаємодії сприяє поступовому зниженню внутрішньої напруги у дитини та формуванню довіри. На цьому етапі можуть спостерігатися поява спонтанних звукових реакцій, зниження напруження у присутності значущого дорослого, включення у спільну гру.

Етап сенсорної та символічної гри. У психологічному супроводі важливе місце займають сенсорні види діяльності, зокрема пісочна терапія. Саме пісочна гра забезпечує безпечний простір, у якому у дитини можуть проявлятися емоційні переживання, внутрішні напруження та актуальні потреби [2, с. 25]. Метою даного етапу є зниження тривожності через сенсорний досвід та стимуляція непрямих форм комунікації. Головні завдання полягають у стимуляції самовираження через дію; забезпеченні емоційного розвантаження; розвитку символічної гри; формуванні передумов мовленнєвої активності. Робота з піском створює для дитини можливість вільного самовираження через символічні дії та сприяє емоційному розвантаженню. Так, під час гри у пісочниці дитина може виконувати різні дії з іграшками: перемішувати їх, будувати прості конструкції, створювати сюжетні ситуації, використовуючи воду, пісок, тактильні

матеріали. Така діяльність допомагає знизити рівень тривожності, активізує увагу та сприяє формуванню комунікативної взаємодії з психологом. При селективному мутизмі дитина часто не ініціює взаємодію та уникає соціального контакту, однак під час сенсорної гри може з'явитися активність, яка включає контроль та автономію. Дитина вже може показувати, передавати ідеї, взаємодіяти через дію. Це полегшує введення звуків, слів і поступове включення у діалог. Доцільним є введення мовленнєвих елементів через дію (наприклад: рух машинки супроводжується звуконаслідуванням «біп-біп-біп», перешкода – «ой», зіткнення – «бах»). Дуже важливо мотивувати спільну діяльність, наприклад: «давай разом». Такі фрази сприяють запуску звуку. Разом з тим ігрові елементи для заспокоєння мають бути присутні на кожному занятті. Наприклад, вправа «відбитки пальчиків», дозволяє занурювати долоньки у пісок і можна додавати слова «тук-тук», «туп».

Коли дитина включається у таку ігрову діяльність, можна створити мікро-експозицію, шепотом сказавши звук або разом повторити. Недоцільним є використання прямих запитань (наприклад, «скажи, що ти створив?», «як це називається?»), або тиску на дитину з вимогою чи проханням говорити, повторити, оскільки це може призводити до підвищення рівня тривожності дитини і регресу у взаємодії. Критеріями ефективності роботи на цьому етапі є зниження рівня тривожності, поява спонтанної ігрової активності, виникнення вокалізацій та перших мовленнєвих реакцій (шепіт, окремі слова), а також зменшення поведінкових проявів напруги (наприклад, прикривання рота під час сміху, уникнення контакту). Це свідчить про прагнення дитини до мовленнєвої активності.

Етап активізації звукових реакцій. Поступово у процесі ігрової взаємодії починають з'являтися звукові прояви – окремі звуки або звуконаслідування, які супроводжують ігрові дії дитини. Такі реакції є важливим етапом у розвитку комунікації, оскільки свідчать про зниження внутрішнього мовленнєвого бар'єру. На цьому етапі головні завдання психолога полягають у стимуляції та підтримці будь-яких звукових проявів дитини без оцінювання; зниження мовленнєвого бар'єру; формуванні зв'язку між діями і звуком; підтримці мовленнєвих проявів. Важливим стає взаємодія дитини з мамою у присутності психолога, у якій мама виступає посередником між дитиною і психологом. Психолог може звертатися через маму, мама може говорити замість дитини (наприклад: «можеш прошепотіти мамі на вушко»). Варто

зауважити, що на всіх етапах роботи головною умовою залишається підтримка безпечного середовища. Психологу варто часто повторювати: «можеш просто показати», «можна і без слів», «я бачу, ти зрозумів», що знижує тривогу дитини. Замість питань необхідно постійно коментувати дії дитини, наприклад: «о, машинка поїхала», «ти її лагодиш», «ти вибрав червоний м'ячик», що створює для дитини можливість кивнути головою, показати, тихо додати звук. На цьому етапі може спостерігатися поява шепоту, окремих звуків і складів, зниження страху говоріння, збільшення частоти звукових реакцій.

Етап розширення комунікативної взаємодії. У міру зниження тривожності та формування довірливого контакту з'являється можливість поступового розширення комунікативної активності дитини. Тому метою даного етапу є розширення мовленнєвої активності та формування навичок комунікації. Взаємодія може включати короткі мовленнєві реакції, звернення або коментарі під час гри.

На цьому етапі слід підтримувати будь-які прояви комунікації – як вербальні, так і невербальні, поступово збільшувати кількість слів, а також розвивати впевненість у спілкуванні. Дитина може використовувати жести, міміку, рухи, тілесні прояви для передачі своїх емоцій та намірів. Такі форми взаємодії є природним етапом розвитку комунікативної поведінки.

У контексті психологічного супроводу важливого значення набуває організація соціального середовища. Зокрема дослідниця Л. Прохоренко зазначає на необхідності створення сприятливої соціальної атмосфери і активного залучення батьків до освітнього процесу та врахування індивідуальних особливостей дитини як ключових умов ефективної супровідної діяльності [1, с. 3]. Мама виступає значущою у процесі формування комунікативної взаємодії дитини. Відтак, важливим завданням постає спілкування дитини з мамою у присутності психолога. Це може бути по одному слову спочатку. Потім кількість слів збільшується з поступовим зменшенням участі мами у взаємодії.

Доцільним у межах психологічного супроводу є використання елементів експозиційного підходу, який передбачає поступове і контрольоване включення дитини у тривожні для неї комунікативні ситуації. Така робота здійснюється через поетапне розширення кола взаємодії (від спілкування з матір'ю до взаємодії з іншими дорослими та однолітками) за умови збереження відчуття безпеки. Важливо, що експозиція реалізується

у м'якій ігровій формі, без примусу до мовлення, що дозволяє уникнути підвищення тривожності та сприяє природному формуванню мовленнєвої активності.

У роботі з дітками, які демонструють труднощі комунікації, доцільним є використання сенсомоторних та нейророзвиткових вправ, які спрямовані на розвиток координації рухів, міжпівкульної взаємодії та навичок саморегуляції.

До таких вправ можуть належати ігри з м'ячем, вправи на координацію рухів обома руками, рухові ігри з використанням предметів (наприклад, кеглів або м'ячів). Подібна діяльність сприяє розвитку моторного контролю, концентрації уваги та формуванню відчуття успішності у дитини.

Невід'ємною складовою психологічного супроводу є взаємодія з батьками. Емоційний стан дорослих безпосередньо впливає на психологічне благополуччя дитини, тому робота психолога передбачає надання рекомендацій щодо підтримки дитини у повсякденному житті. Батькам рекомендується створювати спокійну та передбачувану атмосферу, уникати тиску щодо мовлення та підтримувати будь-які прояви комунікації. Доцільно зберігати емоційний контакт з дитиною через спільну діяльність, гру та позитивну взаємодію.

Водночас визначальним напрямком психологічного супроводу є взаємодія з педагогічними працівниками закладу дошкільної освіти. Оскільки прояви селективного мутизму найчастіше актуалізуються саме у соціальному середовищі, значущу роль відіграє характер комунікативної взаємодії вихователя з дитиною. Недоцільними є прямі вимоги з боку вихователя до мовлення дитини, порівняння з іншими дітьми або висловлювання, що можуть підсилювати почуття тривоги та невпевненості (наприклад, акцентування на мовленні дитини, або ж сумніви щодо її готовності до перебування

у групі). Натомість ефективним є створення безпечного, приймаючого середовища, у якому дитина має можливість включитися у взаємодію поступово, без тиску. Вихователь має підтримувати усі невербальні форми комунікації, залучати дитину до спільної діяльності через гру, моделювати мовленнєві ситуації без прямого запиту на відповідь. Такий підхід сприяє зниженню тривожності та формуванню передумов для природного включення мовлення у соціальну взаємодію.

Висновки. Отже, селективний мутизм у дітей дошкільного віку є складним багатфакторним явищем, що формується під впливом індивідуально-психологічних особливостей дитини та несприятливих соціальних умов. У період кризи трьох років мовленнєва поведінка дитини є особливо чутливою до впливу тривожності та соціального контексту, що визначає необхідність раннього психологічного супроводу. Психологічний супровід у таких випадках має бути спрямований на створення безпечного емоційного середовища, зниження рівня тривожності та поступову активізацію мовлення через ігрову, сенсорну, нейророзвиткову діяльність. Запропонована модель психологічного супроводу може бути використана у практиці фахівців психологічної служби закладів дошкільної освіти в умовах кризових соціальних змін. Її особливістю є поєднання ігрових, сенсомоторних та поведінкових методів, що забезпечують поступове зниження тривожності та природну активізацію мовлення дитини. В умовах воєнного стресу така модель набуває особливої значущості, оскільки дозволяє враховувати підвищену емоційну вразливість дітей та забезпечує адаптивний підхід до їх розвитку. Перспективи подальших досліджень вбачаються у вивченні ефективності поєднання психологічних та логопедичних підходів у різних соціальних умовах розвитку дитини.

Список літератури:

1. Ратушняк М.В. Психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в дошкільних навчальних закладах загального типу: метод. посіб. Вінниця, 2015. 127 с.
2. Прохоренко Л.І. Психологічний супровід дітей з особливими потребами та їхніх родин в умовах кризових викликів. *Вісник НАПН України*. 2021. № 3(1). DOI: 10.37472/2707-305X-2021-3-1-13-7.
3. Ann S. Masten, Angela J. Narayan. Child development in the context of disaster, war, and terrorism: pathways of risk and resilience. *Annual Review of psychology*. 2012. Vol. 63. DOI: 10.1146/annurev-psych-120710-100356.
4. Betancourt, Theresa S. ScD, MA; Meyers-Ohki, Sarah E. BA; Charrow, Alexandra P. BA; Tol, Wietse A. *Harvard Review of Psychiatry*. 2013. Pp. 70–91. DOI: doi.org/10.1097/HRP.0b013e318283bf8f.
5. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 5th ed. Text revision (DSM-5-TR). DOI: 10.1176/appi.books.9780890425787.
6. Kearney, C.A. *Helping children with selective mutism and their parents: a guide for school-based professionals*. Oxford University Press, 2010.

7. Letamendi A. M., Chavira D.A., Hitchcock C.A., Roesch S.C., Shipon-Blum E., Stein M.B. Selective mutism questionnaire: measurement structure and validity. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*. 2008. Vol. 47 (10). Pp. 1197–1204.

8. Muris P., Thomas H. Ollendick. Children who are anxious in silence: a review on selective mutism, the new anxiety disorder in DSM-5. *Clinical Child and Family Psychology Review*. 2015. Vol. 18. Pp. 159–161. DOI: 10.1007/s10567-015-0181-y.

9. Peter Muris, Nona Monait, Lotte Weijsters and Thomas H. Ollendick. Symptoms of selective mutism in non-clinical 3- to -6 year-old children: relations with social anxiety, autistic features, and behavioral inhibition. *Frontiers in Psychology*. 2021. Vol. 12. DOI: 10.3389/fpsyg.2021.669907.

Ostrianko T. S. SELECTIVE MUTISM IN PRESCHOOL CHILDREN UNDER THE COMBINED INFLUENCE OF THE THREE-YEAR CRISIS AND WAR-RELATED STRESS: FEATURES OF PSYCHOLOGICAL SUPPORT

In the article, a theoretical and practical analysis of the problem of selective mutism in preschool children is carried out in the context of the coexistence of the three-year developmental crisis and the impact of war-related stress. The author substantiates the relevance of the study, which is determined by an increase in the level of anxiety in young children due to a disruption of the basic of safety, emotional instability of the family environment, and changes in the social conditions of development. The features of selective mutism are revealed as an anxiety disorder manifested in the selective inhibition of speech in social situations despite the preservation of the child's speech abilities.

Modern scientific approaches to understanding the nature of selective mutism are analyzed, particularly within behavioral and cognitive-behavioral frameworks. Special attention is paid to the role of the three-year crisis as a period of the child's autonomy development, characterized by an internal contradiction between the desire for independence and insufficiently developed mechanisms of self-regulation. It is substantiated that under conditions of increased anxiety and social tension, this contradiction may manifest itself in the form of speech blocking as a defensive reaction. The author presents structured stages of psychological support for children with manifestations of selective mutism, including: the stage of sensory and symbolic activity, the stage of activation of vocal responses, and the stage of expanding communicative interaction. The use of play-based, sensory, and neurodevelopmental methods is described as effective means of reducing anxiety and gradually engaging the child in speech activity.

The importance of indirect forms of communication is highlighted, particularly interaction through play, sound imitation, bodily and emotional expressions, which serve as prerequisites for speech development. Special attention is also given to the use of elements of the exposure-based approach, which involves the gradual inclusion of the child in situations of social interaction, taking into account their individual pace and level of anxiety.

The practical significance of the study lies in the possibility of applying the proposed model of psychological support in the work of specialists of psychological services in educational institutions.

Keywords: *psychological support, selective mutism, preschool children, chronic stress, anxiety, speech development.*

Дата першого надходження статті до видання: 26.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 14.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.05.2026